

HOOFDSTUK 12 VERKLARENDE WOORDENLIJST

abdomen achterlijf.

abiotische factor milieufactor die geen directe biologische oorsprong heeft, bijvoorbeeld temperatuur.

actinopode (mv. **actinopidiën**) schijnvoetje.

actinospore ontwikkelingsstadium van de Myxozoa.

adventief soort die onopzettelijk door de mens is ingevoerd. Wordt alleen bij planten gebruikt.

aedeagus mannelijke copulatieorgaan (penis) bij insecten en mijten.

aërofytisch in de lucht zwevend.

aëroob in aanwezigheid van zuurstof.

aflegger bovengronds kruipende stengel, die zorgt voor de vegetatieve voortplanting; ook wel stolon genoemd.

Afrotropische regio biogeografische regio, tropische delen van Afrika omvattend.

aggregatieplasmodium plasmodium door samenvoeging van een groot aantal organismen.

alfa-diversiteit soortenaantal van een lokale levensgemeenschap of één biotoop.

alginaat hydrofiel polymeer uit zeewieren, met als hoofdbestanddeel alginezuur, een polysaccharide (net als zetmeel).

algvoor algeneter.

alienicolae bepaald type vrouwtje van bladluizen.

alkalien een lage zuurgraad bezittend.

allozymen varianten van hetzelfde enzym die iets verschillen in structuur of lading.

alveoli submembraneuze blaasjes.

amfitokie voortplantingswijze waarbij zowel mannetjes als vrouwtjes uit onbevuchte eieren komen.

amoëboïd eencellige met schijnvoetjes.

amoëboïde voortbeweging voortbeweging d.m.v. celuitstulpingen en -vervormingen.

amoëbozygote amoëboïde zygote, soms met flagellen.

anadroom soort die voor de voortplanting vanuit zee naar het zoete water trekt (bv. zalm).

anaëroob in afwezigheid van zuurstof.

ancestrula eerste, afwijkend gevormde zoïde van een kolonie Ectoprocta.

anemochorie verspreiding door het zich laten meewaaien met de wind.

ANEMOON stichting ANalyse, Educatie en Marien Oecologisch ONderzoek; één van de pgo's.

anhydrobiose (of **anhydrobiosis**) vorming van zg. tonnetje, met sterk verminderd metabolisme, n.a.v. droge omstandigheden.

Antarctische regio biogeografische regio, Antarctica omvattend.

anthelmintica medicijn tegen wormen.

antheridium mannelijk geslachtsorgaan van de gametofyt.

antherozoïde voortplantingscel met flagellen.

apicaal aan de top; bij of betreffende het uiteinde van een orgaan.

apomictische thelytokie voortplantingswijze met alleen mitotische delingen.

apomorfie afgeleid kenmerk, een aanwijzing voor verwantschap.

apophyse uitsteeksel.

aquatisch in het water levend, vaak wordt hierbij zoet water bedoeld.

araneofaag spinetend.

arbusculaire mycorrhiza in de wortels van het overgrote deel van de landplanten samenlevende schimmels (mycorrhiza) waarbij de hyfen tot in de cellen van de wortelschors doordringen, daarbij karakteristieke boomvormige (arbusculaire) overdrachtsorgaantjes vormen voor de uitwisseling van suikers en nutriënten; ook worden vaak blaasvormige (vesiculaire) structuren aan hyfen in en tussen de wortelcellen gevormd, vermoedelijk als opslag- en overlevingsorgaantjes.

arbuskel uitwisselingsorgaan van arbusculaire mycorrhiza.

archegonium (mv. **archegonia**) vrouwelijk geslachtsorgaan van de gametofyt.

archytomie voortplantingswijze waarbij een individu in een of meerdere stukken uiteenvalt en elk deel tot een nieuw individu ontwikkelt.

areaal het verspreidingsgebied van een soort.

arrhenotokie voortplantingswijze waarbij uit onbevuchte eieren mannetjes komen en uit bevruchte eieren vrouwtjes.

asci zakjes waarin sporen worden gevormd (bij Fungi: Ascomycota).

aspectbepalend aanblik van een biotoop dominerend.

atavistisch mannetje niet-functioneel mannetje (komt voor in een populatie van automictische vrouwtjes).

ATBI Alle Taxa Biodiversiteit Inventarisatie.

Australaziatische regio biogeografische regio, Australië en het omliggende gebied omvattend.

autoec verschillende levensstadia van een dier leven op dezelfde waardplant.

automictische thelytokie voortplantingswijze waarbij wel een meiotische deling plaatsvindt, maar de gameten versmelten daarna weer in het vrouwtje, dus geen seksuele reproductie.

autonet net dat op een auto wordt geïnstalleerd om zo vliegende insecten te verzamelen.

autospore een onbeweeglijke (zonder flagel) aseksuele voortplantingscel of spore die de kenmerken van een volwassen cel al heeft verworven voor dat deze vrijkomt.

autotroof organismen die koolstofdioxide (CO₂) gebruiken als bron van koolstof voor hun cellen. Ze halen hun energie uit anorganische stoffen of uit zonlicht.

auxospore sferische spore bij diatomeeën (kiezelwieren) gevormd door aseksuele metamorfose van de protoplast van een cel, of het resultaat van seksuele samensmelting van twee protoplasten of nuclei, die na kieming uitgroeit tot een individu met normale, typische vorm en grootte.

axopodium (mv. **axopodia**) filamenteus schijnvoetje.

ballastwater water dat in schepen wordt geladen voor de stabiliteit.

ballooning het zich door wind laten verplaatsen aan een spindraad.

benthos organismen die op de bodem van zee of meer leven.

bentisch/benthisch op de bodem van zee of meer levend.

Berlese-bodemextractie scheidingsmethode waarbij kleine bodemongewervelden d.m.v. een warmte-droogtegradiënt uit de bodem worden gedreven.

bèta-diversiteit soortenaantal van een ecosysteem met verscheidene biotopen.

biobrandstof verzamelnaam voor verschillende soorten brandstoffen die gemaakt worden uit biomassa; met name uit planten zoals suikerriet, koolzaad of algen kan alcohol of diesel geproduceerd worden.

biofilm dun laagje organisch materiaal.

biogeografie wetenschap die patronen in biodiversiteit of soorten bestudeert (= macro-ecologie).

biogeografische regio zeer groot gebied met een in principe gelijksoortige fauna en flora ontstaan door gemeenschappelijke historie, bijvoorbeeld de Palearctische regio.

bioluminescentie uitstralen van licht door levende organismen, veroorzaakt door ofwel lichtgevend bacteriën die symbiotisch leven op vissen, ofwel door middel van fotoforen (pigmenten).

biomassa het geheel aan organische stof op een bepaalde plek.

bioom een gebied met gelijksoortig klimaat en (climax) vegetatie, zoals bv. tropisch regenwoud.

biotische factoren invloed van levende organismen.

biotoop gebied met een uniform landschapstype.

biotrofe parasieten schimmels die niet zonder de levende gastheer kunnen bestaan.

bipolair langwerpige basisvorm.

blaasworm blaasvormige larve van bepaalde lintwormen.

bladmijn een door insecten(larven) uitgevreten gang in een blad.

blastopore embryonale mond.

blastulastadium het eerste meercellige stadium in de ontwikkeling van dieren, dat zich vormt uit de zygote na de bevruchting.

bodemrespiratie vrijkomende koolstofdioxide (CO₂) uit de bodem, wat als maat kan dienen voor de activiteit van de aanwezige organismen.

boreo-alpiene soort soort die in de koude gebieden van Noord-Europa en in de Midden-Europese berggebieden voorkomt.

breedtegraad-diversiteitsgradiënt het patroon van een afname in soortenrijkdom van de tropen naar de polen.

Bridge-Ekman-dreg apparaat om sediment te bemonsteren.

broedknop vegetatief orgaan dat afbreekt van een plant en weer uitgroeit.

broedkorrel vegetatieve diaspore die zorgt voor de ongeslachtelijke voortplanting (bij mossen).

bursa zak, buidel.

calli uitstulpbare uitsteeksels (bij rupsen).

capillitium systeem van steriele structuren in de sporen-massa van veel myxomyceten.

captacula kleine tentakels aan de graafvoet van Scaphopoda.

carapax schild om kopborststuk van geleedpotigen (ook wel mantel genoemd).

carnivoor vleesetend.

carposporofyt meercellige ronde of urnvormige structuur bij roodwieren, met draadjes die eencellige diploïde sporen produceren; vormt een diploïde generatie in een levenscyclus met drie generaties, ontstaat uit een bevrucht carpogonium en zit vast op de vrouwelijke gametofyt.

categorie taxonomisch niveau (bv. geslacht, familie).

caudaal in de richting van de staart liggend.

cauloïd op een steel lijkend, zonder de differentiatie van landplanten.

cellulose macromoleculair koolhydraat dat een belangrijk bestanddeel vormt van de meeste plantaardige celwanden.

celwand exoskelet van een cel, opgebouwd uit afscheidingsproducten van de levende cel, als een dode, starre wand bij planten, schimmels en bacteriën.

centriolen organel zonder membraanstructuur in alle dierlijke cellen en een aantal gisten, altijd per twee (centrosoom); spelen een belangrijke rol bij de celdeling; bestaat uit negen tripletten van microtubuli.

cephalon kop van kreeftachtigen.

cercariën ontwikkelingsstadium van bijvoorbeeld Trematoda in de tussengastheer of vrijzwemmend.

cercus (mv. *cerci*) gepaard aanhangsel van het laatste achterlijfsegment bij insecten.

chelicere gifkaak van spinachtigen.

chemotaxis orientatie van een organisme naar of vanaf een bron van chemische stoffen.

chitine hoofdbestanddeel van het uitwendig skelet van insecten, spinnen en kreeftachtigen. Komt ook voor bij algen en schimmels.

chitineus uit chitine bestaand.

chloroplast bladgroenkorrel, organel met chlorofyl in plantencellen. Deze zijn betrokken bij de fotosynthese.

choanocyten trilhaarcellen.

chorda elastische streng die langs de rug van chordadieren loopt.

cilium (mv. *cilia*) trilhaar.

cingulum mediane groeve.

cirrus (mv. *cirri*) thoracale ledematen (van kreeftachtigen).

clade monofyletische groep, afstammend van een gemeenschappelijke voorouder.

classificatie indeling van soorten.

clitellum klierrijk zadel bij bijvoorbeeld Aphanoneura en Oligochaeta.

coccaal eencellige (of kolonie van eencelligen) zonder flagellen.

cocon omhulsel van eieren, larven of poppen van ongewervelde dieren.

coeloom embryonale secundaire lichaamsholte waaruit de latere lichaamsholten kunnen ontstaan.

coenocytisch veelkernige 'cel'.

coenurus blaasvormige larve van bepaalde lintwormen.

collageen-fibrillen ondersteunende vezels van lijmvormend eiwit (bv. bij sponzen).

columella verlengde van de steel van een vruchtlichaam, een steriele structuur die van onder in de sporenmassa steekt.

commensaal levend op een gastheer, maar brengt deze geen schade toe.

conidiën ongeslachtelijke spore (bij schimmels).

conjugatie geslachtelijk proces waarbij de inhoud van de ene partnercel zich afrondt tot een amoëboïd beweeglijke gameet die door een verbindingsbuis (conjugatiekanaal) naar de eveneens tot gameet afgeronde inhoud van de andere partnercel kruipt en daarmee fuseert.

continentaal plat gedeelte van een continent dat onder water ligt, maar ondiep is (dus zeeën i.t.t. oceanen).

copepodiet laatste larvale stadium van Copepoda.

- coprofaag** uitwerpselen etend.
- coracidium** trilhaarlarve van bepaalde lintwormen.
- corona ciliata** cilienkrans.
- cryptische soort** soorten die sterk lijken op beschreven soorten en op basis van morfologie (nog) niet zijn herkend, maar bijvoorbeeld wel met DNA.
- cryptobiotische overleving** vorming van ontwikkelingsstadium met sterk verminderd metabolisme, n.a.v. extreme omstandigheden.
- cryptozoa-plaat** plaat die op de grond wordt gelegd en aantrekkelijk is voor dieren die eronder of erop gaan zitten en zo geteld kunnen worden.
- cuticula** buitenste niet-cellulaire laag van de huid van dieren en planten.
- cyanel** plastide die nog steeds een aantal cyanobacteriële (membraan-)kenmerken vertoont die afwezig zijn bij chloroplasten.
- cyclus** zich herhalende opeenvolging van ontwikkelingsstadia.
- cyphonauteslarve** planktonische larve van Ectoprocta.
- cyprislarve** laatste larvestadium van zeepokken en verwante kreeftachtigen.
- cystacanth** larvestadium van Acanthocephala dat in de tussengastheer verblijft.
- cyste** overlevingsstadium van aquatische Tardigrada en andere groepen (zie ook anhydrobiose en cryptobiotische overleving).
- cysticercoïden** larve van bepaalde lintwormen.
- cysticercus** blaasvormige larve van bepaalde lintwormen.
- dekschild** verharde voorvleugel die de achtervleugel bedekt (bij kevers).
- depositievoeder** organisme dat voedsel tussen bodemdeeltjes uithaalt.
- detritivoor** levend van dood organisch materiaal.
- detritus** dood organisch materiaal.
- deutonomf** derde ontwikkelingsstadium van mijten met acht poten.
- diadroom** soort die een deel van het leven in zee en een deel in zoet water doorbrengt.
- diapause (diapauze)** rustfase.
- diaspore** functionele verspreidingseenheid, asexueel (bol, knol, stengelfragment, spore) of seksueel (zaad, vrucht, enkele vruchten samen, of samen met andere delen van planten).
- diatomiet** tamelijk hard en dicht gesteente ontstaan door compactie en verkitting van diatomeeënaarde.
- differentiatie** proces waarbij oorspronkelijk homogene organismen zich ontwikkelen tot organismen met verschillende organen en celtypen.
- diplobiontische cyclus** een zelfstandige diploïde geflagelleerde fase (sporofyt) wisselt af met een haploïde fase (gametofyt).
- diplohaplonte cyclus** cyclus bij mossen waarbij uit de haploïde sporen haploïde groene mosplanten groeien, waarop zich vrouwelijke (archegonia) en/of mannelijke organen (antheridia) kunnen ontwikkelen. Na bevruchting ontstaat uit de zygote het diploïde sporenkapsel.
- diploïd** een cel waarvan de celkern van elk chromosoom er twee bevat; menselijke lichaamscellen zijn diploïd.
- dispersie** ongericht uitzwerven van organismen.
- diversiteitsindex** maat voor de variatie in soortenrijkdom, meestal rekening houdend met de talrijkheid waarin de verschillende soorten voorkomen.
- DNA** desoxyribonucleïnezuur-moleculen met de erfelijke genetische code, die de ontwikkeling en het functioneren van organismen bepalen.
- DNA-barcode** een volgens internationale afspraak gekozen stukje DNA waarmee in veel gevallen een soort gedetermineerd kan worden.
- dochterrediën** ontwikkelingsstadium van bijvoorbeeld Trematoda in de tussengastheer.
- dochtersporocyst** ontwikkelingsstadium van bijvoorbeeld Trematoda in de tussengastheer.
- dorsoventraal afgeplat** in de richting van rug naar de buik, zoals bij kakkerlakken.
- duurei** overlevingsstadium bij droge omstandigheden.
- ecosysteem** het geheel van levensgemeenschap en abiotische factoren in een bepaald gebied (op kleine schaal als een vijver of op zeer grote schaal als de aarde).
- ecosysteemproces** bepaald proces dat zich in een ecosysteem afspeelt (bv. bestuiving, bladafbraak, successie, etc.).
- ectoderm** buitenste kiemblad (cellaag) van het dierlijk embryo, hieruit vormt zich o.a. de huid.
- ectoparasiet** organisme dat op een ander organisme leeft en ten koste daarvan leeft.
- ectoparasitoïd** natuurlijke vijand die (tijdelijk) op een gastheer leeft en deze uiteindelijk doodt.
- ectosymbiont** soort die op een andere soort leeft.
- eenhuizig** op dezelfde plant komen zowel vrouwelijke als mannelijke geslachtsorganen voor.
- eenslachtig** organisme met gescheiden seksen.
- EHS** Ecologische Hoofdstructuur; netwerk van (door ecologische corridors verbonden) natuurgebieden dat wordt aangelegd om de achteruitgang van de biodiversiteit te stoppen.
- EIS-Nederland** European Invertebrate Survey - Nederland; één van de PGO's.
- ejectisoom** microharpoentjes (bij Cryptophyta).
- elektrisch net** net dat een elektrisch veld genereert in het water waardoor vissen aangetrokken worden.
- elektrische bodemextractie** het met behulp van elektrische stroom verdrijven van wormen uit de bodem.
- emelt** larve van langpootmug.
- emergent** boven het wateroppervlak uitstekend.
- encystering** inkapseling in bescherm laag.
- endeem** uitsluitend voorkomend in bepaald geografisch gebied.
- endocommensaal** organisme dat leeft in een ander organisme, daar zelf baat bij heeft en geen schade berokkent aan de ander.
- endogeen** van binnenuit.
- endoparasiet** organisme dat in een ander organisme leeft en ten koste daarvan leeft.
- endopode** de binnenste tak van de spijtpoot van kreeftachtigen.
- endosymbiont** het leven van de ene soort in een ander, tot wederzijds voordeel strekkend.
- endosymbiose** het proces waarbij een eencellige een andere eencellige of bacterie opneemt en integreert in de eigen fysiologie tot een organel; primaire endosymbiose is de op-

name van een prokaryote cel; secundaire endosymbiose is de opname van een fotosynthetiserende eukaryote cel.

entoderm binnenste kiemblad (cellaag) van het dierlijk embryo; hieruit vormen zich o.a. de organen.

environmental sampling methode waarbij uit monsters bodem of water alle aanwezige organismen met behulp van DNA-analyse worden gedetermineerd.

epifyt plant die leeft op (andere) planten.

epiliet plant, mos of korstmoss die op steen groeit.

epitheel dekweefsel.

epizoïsch levend op de huid van de gastheer.

eutelie het aantal celkernen na de embryonale ontwikkeling is constant.

eutrofiëring verrijking van een biotoop met nutriënten.

eutroof voedselrijk.

exogeen van buitenaf.

exoot een soort die door de mens een nieuw leefgebied is binnengebracht.

exopode de buitenste tak van de splijtpoot van kreeftachtigen.

exoskelet uitwendig skelet, zoals bij geleedpotigen.

extremiteit ledemaat.

exuvia afgeworpen vervellingshuidje.

facilitatie vergemakkelijken.

fagocytose opname van deeltjes (voedsel) door omsluiting van de celwand.

fagotroof/fagotrofie opname van vaste voedseldeeltjes op door vervorming en uitstulping van de cel; in speciale voedingsvacuolen worden deze deeltjes afgebroken waarbij de voor de cel benodigde energie vrijkomt.

familie taxonomisch niveau, weer opgedeeld in genera.

farynx keelholte.

fecunditeit vruchtbaarheid, hoeveelheid geproduceerde eieren of jongen per individu.

fenotypische plasticiteit variatie in uiterlijk als gevolg van omgevingsfactoren.

feromoon uitgescheiden stoffen met een signaalfunctie voor andere individuen.

feromoonval valtype waardoor feromonen van een bepaald soort insect worden uitgescheiden en zo de mannetjes lokt.

filamenteus draadvormig.

filariën een groep parasitaire nematoden, belangrijk voor de volksgezondheid.

filtervoeder organisme dat voedsel uit het water filtert (= suspensievoeder).

flab uitgebreide clusters van drijvende draadalgen.

flagellaat eencelligen met flagellen.

flagellum (mv. **flagella**) zweepstaart, of deel van de antenne, soms deel van genitalia.

floëm levende gedeelte van de vaatbundels in planten; deel van het geleidingsweefsel, opgebouwd uit zeefvaten en geassocieerde cellen, dat zorgt voor het transport van assimilatie producten.

FLORON Stichting Floristisch Onderzoek Nederland; één van de PGO's.

flotatie scheidingsmethode waarbij in water opgeloste kleine organismen worden gescheiden op basis van hun hechtingsvermogen aan water; bij doorblazen van lucht blijven de goed hechtende deeltjes achter.

foerageren voedsel zoeken.

foggen een mist van insecticiden uitstoten in boomkronen, om zo dode of verdoofde vallende insecten te bemachtigen.

forensisch met betrekking tot rechtszaken.

foresie verspreiding van dieren middels het meeliften met andere dieren.

fossiel geconserveerde resten of afdrukken van organismen, van minstens 10.000 jaar oud.

foto-autotroof het vermogen om zelf chemische energie op te slaan door opbouw van eigen organisch materiaal uit anorganisch materiaal in een proces waarbij (zon)licht de energiebron is, zonder hulp van andere organismen (fotosynthese).

fotosynthese proces in plantencel, waarbij water en koolstofdioxide (CO₂) met behulp van het zonlicht worden omgezet in zuurstof en glucose. Hierbij zijn de groene kleurstoffen (chlorofyl) betrokken.

tototactisch beweging van vrije organismen en groeibeweging van planten onder invloed van licht.

fragmentatie ongeslachtelijke voortplanting door het afbreken en uitgroeien van plantendelen (bv. broedkorrels en tubers bij mossen).

fundatrix (mv. **fundatrices**) stammoeder van bladluizen, parthenogenetisch voortplantend levendbarend vrouwtje.

furca eenparig aanhangsel van het telson bij kreeftachtigen.

fusieplasmodium slijmerige massa protoplasma zonder celwand, met talrijke kernen, vaak met amoeboïde beweging (vandaar: aggregatie--, fusie--).

fyloïd op een blad lijkend, zonder de differentiatie van landplanten.

fylogenetische systematiek belangrijke school in het systematisch onderzoek, die de verwantschap tussen groepen uitsluitend baseert op de afstamming.

fylogenie studie van de evolutionaire geschiedenis van een taxonomische groep.

fylogenomica studie van complete genenkaarten van verschillende organismen om herkomst en verwantschap te achterhalen.

fyllum (mv. **fyla**) taxonomisch niveau, het hoogst erkende niveau binnen de dieren, bij planten meestal divisie.

fytofaag planteneter.

fytoplankton kleine plantaardige organismen in de waterkolom.

gal vergroeiing van een plant, als gevolg van aantasting door insecten of andere organismen.

gallicola (mv. **gallicolae**) galvormende nimf van plantenluizen.

gameet de geslachtscel die dient voor de seksuele reproductie.

gametangiogamie versmelting van gametangia waarbij de gameten gereduceerd zijn tot kernen.

gametangium algemene aanduiding voor een geslachtsorgaan waarin gameten worden gevormd.

gamma-diversiteit soortenaantal van een landschap of regio met verscheidene ecosystemen.

gamont gametenmoeder cel van sporozoa.

GAN Gegevensautoriteit Natuur.

gastrulastadium het zakvormig ontwikkelingsstadium bij dieren dat door instulping van de blastula twee cellagen vormt.

gemma ontwikkelingsstadium dat extreme omstandigheden kan overleven.

genbank database waarin de genetische code van soorten wordt opgeslagen.

generatiewisseling opvolging van geslachtelijke en ongeslachtelijke generaties.

genoom gehele genetische informatie op de chromosomen van een organisme; de grootte van een genoom wordt weergegeven in het aantal basenparen.

genus taxonomisch niveau, direct boven de soort.

geologie wetenschap van de aarde, haar geschiedenis en de processen die haar vormen en gevormd hebben.

getijdenpoel ondiep water waarvan het niveau sterk wordt bepaald door eb en vloed.

gevestigd zich op eigen kracht handhavend. In dit boek wordt een soort gevestigd genoemd als deze zich gedurende een periode van tien jaar achtereenvolgens voortgeplant.

glaciaal ijstijd.

glandularia klieren.

globulair kogelvormig of bolvormig.

glochidiën(larve) larvestadium van grote zoetwatermossels dat parasitair op vissen leeft.

gnathopode omgevormde eerste twee paar looppoten bij sommige vlokreeften (Amphipoda). Deze dragen dan grote scharen.

gonade geslachtsklier.

gonopoden tot mannelijk voortplantingsorgaan omgevormd pootpaar (bij miljoenpoten).

gonopore uitgang van de geslachtsorganen.

gullet depressie in de cel van Cryptophyta waar de flagellen zijn ingeplant.

gymnogenese ongeslachtelijke voortplanting, waarbij de zaadcellen van andere soorten de ontwikkeling van het ei stimuleren, maar er geen bevruchting plaatsvindt.

habitat de gebieden waar een soort voorkomt (= leefgebied).

haematofaag bloedetend.

haemolymfe lichaamsvloeistof (of bloed) van geleedpotigen.

halfparasiet planten die voor hun voeding deels afhankelijk zijn van andere planten, maar ook zelf bladgroen hebben en zo hun eigen bouwstoffen kunnen maken.

halter (mv. **halteren**) tot balanceerorgaan omgevormde achtervleugel (bij vliegen en muggen).

haplobiontisch-diplonte cyclus levenscyclus met alleen de diplonte fase meercellig, zelfstandig vrijlevend.

haplobiontisch-haplonte cyclus levenscyclus met alleen de haplonte fase meercellig, zelfstandig vrijlevend.

haplodiploïde voortplanting voortplantingstype waarbij onbevruchte eieren mannetjes opleveren en bevruchte eieren vrouwtjes.

haplodiplonte cyclus generatiewisseling van haploïde en diploïde meercellige fases.

haploïd een cel waarvan de celkern van elk chromosoom er maar één bevat; geslachtscellen zijn haploïd.

haplont levenscyclus waarbij de mitotische delingen plaatsvinden in de haploïde fase.

haptonema flagelachtige draad (bij Haptophyta).

haustoriën zuigdraad waarmee een schimmel een alg inkapselt om een korstmos te vormen.

hemimetabole ontwikkeling onvolledige gedaanteverwisseling, waarbij de jonge stadia al sterk op het imago lijken (bv. sprinkhanen).

herbivoor plantenetend.

hermafrodit tweeslachtig organisme, met vrouwelijke en mannelijke geslachtsorganen.

heterocyst speciale cellen waarin gasvormige stikstof in het voor het metabolisme bruikbare ammonium (NH_4^+) wordt omgezet.

heteroec verschillende levensstadia van een dier leven op verschillende waardplanten.

heterogamie mannetjes en vrouwtjes bezitten een verschillende set aan chromosomen.

heterokont organisme met twee verschillende flagellen.

heteromorfe generatiewisseling diploïde en haploïde generatie zijn morfologisch verschillend.

heterotroof organisme dat organische voedselmoleculen verkrijgt door (delen van) andere organismen (dood of levend) of van andere organismen afgeleide materie op te nemen.

hexacanth embryo embryo van lintwormen, met drie paar haken voor het penetreren van de darm van de tussengastheer.

hibernaculum (mv. **hibernacula**) winterknop; soms ook winterverblijf.

Holarctische regio biogeografische regio, betreft de combinatie van de Palearctische en Nearctische regio.

Holoceen meest recente geologische tijdvak, van 10.000 jaar geleden tot nu; een relatief warme periode of tussenijstijd.

holometabole ontwikkeling volledige gedaanteverwisseling, waarbij de jonge stadia sterk afwijken van het imago (bv. vlinders).

holotype het exemplaar van een organisme dat de oorspronkelijke auteur als zodanig heeft aangewezen; hoort bij de oorspronkelijke beschrijving van de soort en zo de basis wordt voor herkenning van de soort.

homoloog op dezelfde wijze gevormd.

honingdauw klevende afscheidingsproducten van bladluizen.

hoogtelijn-soortenrijkdomgradiënt het patroon van een afname in soortenrijkdom van laaggelegen gebieden naar gebieden op grote hoogte.

hormogonia korte draadstukjes.

huidje vervellingshuidje.

humus organische stof dat al is afgebroken tot kleine deeltjes.

hydatide blaasvormige larve van bepaalde lintwormen.

hydranth lichaam van een hydroidpoliep.

hyfe schimmeldraad.

hypermetamorfose complexe ontwikkeling met enkele zeer verschillende larvale stadia.

hyperparasitoïd een parasitoïd die zijn eieren legt op een andere parasitoïd.

hypertroof overmatig voedselrijk.

hypnozygote zygotisch ruststadium in de levenscyclus.

hypopi deutonymfen van bepaalde mijten, die speciaal aangepast zijn voor het meeliften met insecten (foresie).

hypothallus tegen het substraat aangedrukte vliezige laag van een plasmodium die een of meer vruchtlichamen heeft gevormd.

imago (mv. **imago's** of **imagines**) volwassen insect.

inheems soort die op eigen kracht in Nederland is gekomen en overleeft. In dit boek wordt deze term overigens vermeden, vanwege de diverse betekenissen die het begrip kent.

inhibitie afremmen.
interglaciaal tussenijstijd.
interspecifieke variatie spectrum aan verschillen tussen soorten.
interstitieel levend tussen bodemdeeltjes.
intraspecifieke variatie spectrum aan verschillen binnen soorten.
introvert een slurfachtig, vaak intrekbaar lichaamsdeel met een mond, ook proboscis.
invaginatie instulping.
invasief het op grote schaal uitbreiden van een soort in een nieuw leefgebied.
inwendige bevruchting samensmelting van zaadcel en eicel vindt plaats in het lichaam van het vrouwtje.
isogaam voortplanting d.m.v. versmelting van twee morfologisch identieke gameten.
isogameet morfologisch identieke gameet.
isomorfe generatiewisseling diploïde en haploïde generatie zijn op het oog identiek.
junior adult derde larvestadium van Protura.
kairomoon signaalstof die de ontvanger benadeelt en de zender bevoordeelt.
kalkgrasland grasland op arme droge kalkrijke grond, vaak gekenmerkt door een hoge soortenrijkdom aan planten en ongewervelden.
kaste een bepaalde type individuen bij sociale vliesvleugelingen.
katadroom soort die voor het grootste deel van het leven in zoet water leeft, maar zeewaarts migreert om zich daar voort te planten (bv. paling).
kieselgoer zeer fijne afzetting bestaande uit celwanden van diatomeeën; diatomeeënaarde.
klasse taxonomisch niveau, verdeeld in ordes.
kleefval plakkend stuk plastic of karton waardoor erop landende insecten niet meer wegg kunnen en dus verzameld kunnen worden.
kleptoparasiet voedselparasiet, organismen die het voedsel stelen van hun gastheer.
klonaal genetisch identiek door ongeslachtelijke vermeerdering ontstaan.
klopscherm een lichtgekleurd scherm dat onder de vegetatie wordt gehouden waarna er op de planten geslagen wordt en de aanwezige ongewervelden goed zichtbaar op het scherm terecht komen.
KNNV Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging.
knopvorming manier van voortplanting waarbij uitgroeisels (knoppen) afvallen en uitgroeien tot een nieuw individu.
kolonievormend samenlevend met andere individuen van dezelfde soort.
kooldioxideval val om muggen te vangen.
kornet een spitstoelopend net dat vanaf de kant door het zeewater wordt getrokken om visjes en kreeftachtigen te vangen.
kosmopolitisch wereldwijd voorkomend.
koudbloedig dieren die voor hun lichaamstemperatuur afhankelijk zijn van externe warmtebronnen (meestal de zon).
kruisnet vierkant net dat in het water wordt neergelaten en daarna omhoog wordt getrokken om zo waterdieren te verzamelen.

labium onderlip.
labrum bovenlip.
larve jong stadium in de ontwikkeling van dieren, dat sterk afwijkt in vorm en levenswijze van het volwassen dier.
lectotype later aangewezen holotype.
leefgebied de gebieden waar een soort voorkomt (= habitat).
lepidotrichia been- of hoornachtige stekels.
levendbarend eieren komen in het moederdier uit en de jongen worden gebaard.
levensgemeenschap de samenstelling van soorten waarvan populaties in een bepaald ecosysteem leven en interacties aangaan.
lichenoloog korstmosdeskundige.
limnoterrestrische milieus habitats (bv. van mossen en korstmossen) waarin tijdelijk minuscule hoeveelheden water beschikbaar zijn na regen.
litoraal leefgebied op de overgang van water en land. Bij zee wordt hier vaak de zone tussen hoog en laag water mee bedoeld, in zoet water de zone tot circa zes meter diepte.
lobopodia schijnvoetje.
lofofoor krans van tentakels.
lorica stevig omhulsel of huisje.
macrocyst samenklontering van cellen gevormd tijdens de geslachtelijke voortplanting en ingesloten in een cellulose wand.
macro-ecologie wetenschap die patronen in biodiversiteit of soorten bestudeert (= biogeografie).
macroscopisch met het oog waarneembaar.
made vliegenlarve.
malaiseval valtype van fijn gaas waartegen (m.n.) insecten vliegen die vervolgens omhoog kruipen in een verzamelfles.
manca onvolwassen stadium dat in de broedbuidel blijft (bij pissebedden en sommige andere kreeftachtigen).
mandibel bovenkaak.
manitobaval een zwarte bol met daarboven een trechter om warmteminnende vliegen (zoals dazen) te verzamelen.
mantel plooibare buitenlaag van de weke delen van een weekdier, die o.a. de schelp afscheidt.
marien in zee levend.
marsupium broedbuidel of broedkamer (bij kreeftachtigen).
mastax gespecialiseerd kauwapparaat (bij Rotifera).
maxilla (mv. maxillae) kaak.
maxillipede tot gifklauw omgevormde eerste pootpaar van bijvoorbeeld duizendpoten.
McFayden-bodemextractie scheidingsmethode waarbij kleine bodemongewervelden d.m.v. een warmte-droogte-gradiënt uit de bodem worden gedreven.
meduse(stadium) kwalstadium.
meiose reductiedeling; speciaal tweetrappig proces waarbij een diploïde moedercel deelt tot vier haploïde dochtercellen en waardoor voortplantingscellen (sporen of gameten) worden geproduceerd.
merozoot een van de organismen gevormd door multiëpele deling (schizogonie) van een sporozoot binnen de gastheer.
mesenchym bindweefsellag die ontstaat uit de mesoderm-lag van het embryo.
mesoderm middelste kiemblad (cellaag) van het dierlijk embryo; hieruit vormen zich o.a. spieren en geslachtsklieren.
mesotroof matig voedselrijk.

metacercariën laatste ontwikkelingsstadium van Trematoda (in tweede tussengastheer of vrijlevend).

metamerisatie vorming van segmenten, in de evolutie van de dieren.

metanaupliuslarve stadium na de naupliuslarve (bij kreeftachtigen).

metapopulatie een verzameling van geografisch gescheiden populaties waartussen wel (op beperkte schaal) uitwisseling van individuen plaats vindt.

metasoma achterlijf.

metasternum het achterste deel van de onderzijde van het borststuk (bij insecten).

microcyste residente structuur van een myxamoëbe in ruststadium.

microfilariën larven van filariën.

migrante gevleugeld vrouwtje (bij bladluizen).

mijn een door insecten(larven) uitgevreten gang in plantenweefsel.

mijtenlarve eerste ontwikkelingsstadium van mijten (met zes poten).

mineren gangen vreten in plantenweefsel (bladeren, stengels e.d.), door larven van insecten.

miracidium ontwikkelingsstadium dat in het ei plaats vindt van Trematoda.

mistnet rechtopstaand fijnmazig net waarmee (m.n.) vogels en vleermuizen gevangen worden.

mitochondrium (mv. **mitochondriën**) celorganel dat de respiratie verzorgt en ATP als energiedrager levert.

mitose groeideling.

mitrarialarve larvestadium bij Polychaeta.

mixotroof organisme dat zowel zijn energie uit anorganische (autotroof) als organische (heterotroof) stoffen kan halen.

monitoren in de tijd volgen van soorten of milieukenmerken.

monofaag één soort voedsel etend, bijvoorbeeld zich voedend met één plantensoort of enkele zeer nauw verwante soorten.

monofyletisch groep die afstamt van één gemeenschappelijke voorouder.

morfologie studie van de (uitwendige) bouw van organismen.

morfospecies indeling van organismen tot een bepaalde categorie op basis van uiterlijk en dus zonder deze op naam te brengen.

mucus slijmachtige substantie die uit klieren wordt afgescheiden.

multivoltien meerdere generaties per jaar hebbend.

mutualisme samenleven van soorten dat tot wederzijds voordeel strekt.

mycelium zwamvlok, netwerk van all schimmeldraden (hyfen) van een paddenstoel of schimmel.

mycofaag schimmeletend.

mycorrhizaschimmels schimmels die leven op en in plantenwortels en een mutualistische relatie met de plant hebben.

myxospore ontwikkelingsstadium van de Myxozoa.

nanoplankton in water zwevende organismen met een celgrootte van 2-20 µm.

nanotechnologie technologie op basis van deeltjes in de grootte orde van nanometers (een miljardste van een meter),

net boven die van atomen (0,060 nm tot 0,275 nm) en eenvoudige moleculen.

NATURA 2000 een samenhangend netwerk van beschermde natuurgebieden in de Europese Unie.

naupliuslarve ongelede, van drie paar extremiteiten voorziene larve van kreeftachtigen.

nauw polyfaag organismen die van vrij veel plantensoorten eten.

NCP Nederlands Continentaal Plat, het deel van de Noordzee dat tot het Nederlands grondgebied behoort.

NDDF Nationale Databank Flora en Fauna; systeem dat natuurgegevens bundelt, uniformeert, valideert en op een eenvoudige manier toegankelijk maakt.

Nearctische regio biogeografische regio, Noord-Amerika en Groenland omvattend.

necrofaag dode dieren etend.

necrotrofe parasieten bijzonder soort saprotrofe schimmel; deze kunnen niet op de levende gastheer gedijen, maar moeten eerst d.m.v. giftige stoffen (mycotoxinen) weefsel doden voordat ze de organische stof kunnen gaan verteren.

NEM Netwerk Ecologische Monitoring; het samenwerkingsverband van organisaties die monitoring uitvoeren.

neoteen volwassen dier met larvale kenmerken.

Neotropische regio biogeografische regio, Zuid- en Midden-Amerika omvattend.

netelcel gifpijlcel, karakteristiek voor holtedieren, voor het vangen van voedsel en ter verdediging.

neurotoxine gifstoffen die het zenuwstelsel aantasten.

niche verzameling van omgevingsfactoren waarbij een individu (of soort) voorkomt.

niet-gevestigd soorten worden als niet-gevestigd beschouwd als ze zich niet langer dan 10 jaar achtereenvolgens in ons land hebben voortgeplant.

nimf onvolwassen stadium van o.a. hemimetabole insecten en mijten.

notochord streng van cellen in embryo's van chordadieren die de aanbouw van de ruggengraat aansturen.

nucleus celkern.

obligate parasieten organisme dat uitsluitend in of op een ander organisme leeft en ten koste daarvan leeft.

ocel enkelvoudig oog.

oligofaag weinig soorten voedsel etend, bijvoorbeeld planten uit enkele plantengeslachten uit dezelfde familie.

oncomiracidium larve van Monogenea.

oögamie bevruchtingstype van kleine beweeglijke spermatozoïden en grote, onbeweeglijke eicel met reservevoedsel.

oögonium geslachtsorgaan waarin eicellen gevormd worden.

oösfeer ei (bij Oomycota).

oöspore ruststadium (bij Oomycota).

Oostenbrink-bodemextractie scheidingsmethode waarbij aaltjes door een filter kruipen, waardoor ze worden gescheiden van de bodem.

operculum afsluitplaatje.

orde taxonomisch niveau, verdeeld in families.

orgaan van Tömösvary orgaan aan de basis van de antenne van (bijvoorbeeld) Symphyla, waarmee trillingen worden opgevangen.

organel elk van de door membranen omsloten structuren met een specifieke functie in het cytoplasma van een eukaryote cel.

organisme levend wezen.

Oriëntaalse regio biogeografische regio, tropisch Azië omvattend.

oscula uitstroomopening.

ovaria eierstokken.

overzomer de zomer in rust doorbrengen (naar analogie van overwinteren).

ovicel broedkamer bij Ectoprocta.

ovipositor eilegbuis.

ovovivipaar eierlevendbarend; eieren komen uit op het moment van leggen of korte tijd erna.

ovulum zaadknop, bestaande uit de megagametofyt omgeven door de nucellus en een of meer integumenten; groeit na bevruchting uit tot een zaad.

Pacifische regio biogeografische regio, het Pacifisch gebied omvattend.

Palaearctische regio biogeografische regio, onder meer Europa en de niet-tropische delen van Azië en Noord-Afrika omvattend.

paleontologie wetenschap van fossielen en de ontwikkeling van biodiversiteit in het geologisch verleden.

pallium cytoplasma-uitstulping.

pandolarvestadium larvestadium van Cyclophora.

parafyletisch groep soorten die van dezelfde voorouder afstamt, maar waarbij niet alle afstammelingen van deze voorouder zijn opgenomen.

paramylum reservestof (polysaccharide) (Euglenophyta en Haptophyta).

parapodium (mv. **parapodia**) beweeglijke, pootvormige uitstulpingen, vaak met kieuwfunctie (bij Annelida).

parasiet organisme dat obligaat in of op een ander organisme leeft en ten koste daarvan leeft. De gastheer overleeft meestal. Parasitaire planten bezitten zelf geen bladgroen en voor hun bouwstoffen geheel afhankelijk van hun gastheer.

parasitoid natuurlijke vijand die tijdelijk in of op een gastheer leeft en deze meestal doodt.

paratomie voortplantingswijze waarbij een individu aan de staart een nieuw individu ontwikkelt.

parenchymaal cellen in een tweedimensionaal weefsel.

PCR 'Polymerase Chain Reaction' ofwel polymerase-kettingreactie; methode om DNA te vermenigvuldigen.

pedipalp tweede paar aanhangsels van spinachtigen, bij mannelijke spinnen gevormd tot spermaoverdrachtsorgaan, bij (pseudo)schorpioenen de scharen vormend.

pedogenese voortplantingswijze waarbij de eieren direct uit de pop komen.

pelagiaal open zee.

pelagisch in de open zee levend.

pellicula gelatineuze buitenste plasmatische laag van de cel bij eencelligen; zeer dunne doch vaste elastische buitenste plasmalaag van Ciliata.

pentatomorfe holocycli levenscyclus bestaande uit vijf fasen.

pereion borststuk (thorax) bij kreeftachtigen.

pereiopode looppoot.

perinotum mantelrok.

periphytongemeenschap aangroei op water- en oeverplanten en op houten of stenen beschoeiingen.

permanent kwadraat vierkant oppervlak waarin op gezette tijden organismen worden gemonitord.

PGO Particuliere Gegevensbeherende Organisatie.

phylocode classificatie zonder gebruik van rangen.

placoderm cel met twee duidelijke helften van ongelijke ouderdom, gescheiden door een celinsnoering, en celwand met poriën en allerlei grote en kleine uitsteeksels (type sieralg).

plankton kleine organismen in de waterkolom.

planularlarve vrijlevende jonge larve van holtedieren.

plasmodiaal eenheid van samengesmolten cellen waarin de oorspronkelijke celkernen aanwezig blijven.

plasmodium (mv. **plasmodia**) hoeveelheid protoplasma zonder celwanden met talrijke kernen, vaak met amoëboïde beweging; ontwikkelingsstadium van slijmzwammen.

Pleistoceen geologische periode van het Kwartair, van 2,5 miljoen jaar geleden tot 10.000 jaar geleden, gekenmerkt door afwisselende koude perioden (glacialen of ijstijden) en warme tussenijstijden (interglacialen).

pleon achterlijf (abdomen) bij kreeftachtigen.

pleopode zwempoot.

pleotelson laatste achterlijfssegment, versmolten met het telson (bij pissebedden).

plesiomorfie oorspronkelijk of primitief kenmerk.

pluriloculair veelhokkig.

polaire capsule structuur in de kleppen van Myxozoa.

poliep(stadium) het vastzittende stadium van holtedieren.

pollen stuifmeel, microgametofyt in microsporewand.

polyembryonie uit een ei ontstaan vele (tot enkele honderden) larven.

polyfaag veel verschillende soorten voedsel etend, bijvoorbeeld planten uit meerdere families.

polyfyletisch een groep die niet van één voorouder afstamt en dus geen natuurlijke groep is.

polyploidie het hebben van meer dan de gebruikelijke twee sets chromosomen.

pop overgangsstadium tussen larve en imago, bij holometabole insecten.

potval ingegraven pot waarmee bodembewonende ongewervelden kunnen worden gevangen.

predator roofdier, jaagt op en voedt zich met andere dieren.

prelarve ontwikkelingsstadium van bepaalde mijten (Parasitiformes), dat niet uit het ei komt en waarschijnlijk een ruststadium is. Ook eerste stadium van Protura.

primair mycelium haploïde hyfen groeiend uit spore.

primaire endosymbiose endosymbiose van een prokaryote cel in een niet-fotosynthetiserende eukaryote cel.

primaire producenten organismen die in staat zijn tot de eerste stap in een voedselketen, nl. de omzetting van anorganisch materiaal in organisch materiaal. De hiervoor benodigde energie kan uit zonlicht komen via fotosynthese, maar er kan ook chemische energie gebruikt worden. Deze methode van energie-opwekking wordt chemosynthese genoemd. De bekendste primaire producenten zijn planten.

primaire segmentatie ontwikkelingsstadium van mijten.

primaire waardplant plant waarop de eieren worden afgezet.

proboscis een verlengde, soms in- of uitstulpbare snuit bij verschillende diergroepen.

procercoïdstadium ontwikkelingsstadium van bepaalde lintwormen.

proglottide (m.v. **proglottiden**) lichaamssegment van lintwormen.

progrediënten bepaald ontwikkelingsstadium van plantenluizen.

pronotum halsschild, dat het borststuk (deels) bedekt (bij insecten).

protandrisch hermafroditisme (= **protandrie**) ongeslachtelijke voortplanting waarbij mannetjes in vrouwtjes veranderen.

prothallium voorkiem, haploïde generatie.

protist oude verzamelnaam voor eencellige dieren.

protogynie ongeslachtelijke voortplanting waarbij vrouwtjes in mannetjes veranderen.

protonema draadvormige voorkiem waarop de haploïde mosplant ontstaat.

protonimf tweede ontwikkelingsstadium van mijten met acht poten (na de larve met zes poten).

protoplasma substantie waaruit een cel bestaat. Het protoplasma omvat cytoplasma en kernplasma.

pseudoarrehenotokie voortplantingswijze waarbij na de paring een groot deel van het mannelijk genoom verloren gaat.

pseudocoeloom lichaamsholte die alleen aan ectodermale zijde is omzoomd met mesoderm.

pseudogaam ongeslachtelijke voortplanting waarbij de aanwezigheid van zaadcellen nodig is om de ontwikkeling te stimuleren, maar waarbij geen bevruchting plaatsvindt.

pseudoplasmodium meercellig aggregaat van een groot aantal amoëboïde organismen.

pseudopode (m.v. **pseudopodiën**) schijnvoetje.

pygidium anaalsegment.

pyramideval valtype waarbij de uit de grond kruipende ongewervelden via een net in een verzamelfles bovenin terecht komen.

raamval valtype waarbij een plastic raam wordt opgehangen waartegen insecten vliegen die vervolgens in een verzamelbak vallen.

radiair ronde basisvorm.

radula rasp tong van slakken, opgebouwd uit een basaal membraan met rijen chitineuze tandjes.

rafe lange sleuf.

rasp onderdeel geluidsapparaat sprinkhanen.

RAVON Reptielen Amfibieën Vissen Onderzoek Nederland; één van de PGO's.

rediën ontwikkelingsstadium van bijvoorbeeld Trematoda in de tussengastheer.

reductiedeling meiose; speciaal tweetrappig proces waarbij een diploïde moeder cel deelt tot vier haploïde dochtercellen en waardoor voortplantingscellen (sporen of gameten) worden geproduceerd.

refugium (m.v. **refugia**) toevluchtsoord, gebruikt voor gebieden tijdens de ijstijden ijsvrij bleven.

regeneratie uitgroeien van willekeurige cellen tot een volledig orgaan of organisme.

rhypidoglos bepaald type rasp tong van slakken.

rhizoïde wortelachtige organen, met enkel vasthechtingsfunctie, maar eenvoudig gestructureerd (een- of meercellig, draadvormig, zonder weefseldifferentiatie).

rhizoom ondergrondse stengel, die zorgt voor de vegetatieve voortplanting; ook wel wortelstok genoemd.

ribosoom celorganel dat de eiwitproductie verzorgd.

rijk taxonomisch niveau, traditioneel planten en dieren; tegenwoordig worden meer rijken erkend, of vervangen door informele supergroepen.

RNA ribonucleïnezuur; speelt een rol bij de eiwitproductie in de cel.

roest ziekteverwekkende schimmels op planten, meestal blad aantastend, maar ook stengels, vruchten en zaden.

rustei ei dat aangepast is aan overleving van extreme omstandigheden.

sabel legboor van sabelsprinkhanen.

saccoderm cel niet gesegmenteerd en celwand zonder poriën (type sialg).

saprofaag zich voedend met dood organisch materiaal.

saprofyt (micro)-organisme dat zich voedt met dood organisch materiaal. De meeste saprofytten zijn bacteriën of schimmels.

saprofytofaag dode plantendelen etend.

saprotroof/saprotrofie afbreken van dood organisch materiaal.

schizogenie snelle ongeslachtelijke deling.

scolex kop van Cestoda.

secundair geslachtsorgaan orgaan voor opslag van sperma, dat elders geproduceerd wordt (bv. bij libellen).

secundair mycelium dikaryote hyfen na bevruchting, groeiend uit twee gefuseerde primaire hyfecellen.

secundaire endosymbiose endosymbiose van een eukaryote, fotosynthetiserende cel in een niet-fotosynthetiserende cel.

secundaire geslachtskenmerken verschillen tussen mannetjes en vrouwtjes, naast de primaire kenmerken als inwendige en uitwendige genitalia.

secundaire metaboliëten relatief kleine organische moleculen die niet betrokken zijn bij de belangrijke groeiprocessen, maar wel nuttig zijn voor de overleving van een organisme, zoals afweerstoffen.

secundaire waardplant plant waar volwassen dieren aan eten en die anders is dan waar de eieren op gelegd worden.

sedentair op substraat vastzittend (= sessiel).

sediment bodemlaag van klei, löss, grind, zand, kiezels en/of stenen, afgezet door watertransport.

semibentisch min of meer in of op de zeebodem levend.

semivoltien levenscyclus met een halve generatie per jaar.

sensil zintuighaar.

septen schotten, bijvoorbeeld in de darmholte bij holte-dieren.

sessiel op substraat vastzittend.

seta (m.v. **setae**) stijve borstel. bij mossen de steel van de sporofyt.

sexuales geslachtelijk voortplantende mannetjes en vrouwtjes van bladluizen.

sexuparae mannetjes en vrouwtjes van bladluizen.

shellac wasuitscheiding van bepaalde schildluizen.

sifonaal cellichaam meerkernig en niet in cellen opgedeeld.

sipho(buis) tot buis vergroeide rand van de mantel die bij slakken dient om ademwater in te nemen; bij tweekleppigen is deze in tweeën gedeeld om in- en uitkomend water te scheiden; bij inktvissen loopt de sipho als streng door alle kamers en kan daarin gas- en waterdruk veranderen.

siphonen adembuizen.

siphunculi buisjes aan het achterlijf van bladluizen.

siplobiontisch-isomorfe cyclus twee zelfstandig levende fasen met een gelijk uiterlijk, één is haploïd (de gametofyt) en de andere is diploïd (de sporofyt).

sistens bepaald ontwikkelingsstadium van plantenluizen.

sleepnet net dat met de hand over of door vegetatie wordt gesleept om zo ongewervelden te verzamelen.

slijmschede slijmlaag als extra bescherming om de buitenmembraan van een organisme heen.

solitair alleenlevend (i.t.t. kolonievormend).

sporidium (mv. **sporidiën**) gespecialiseerde voortplantings-eenheid gevormd door een aantal algencellen in een kluwen schimmeldraden.

sorocarp vruchtlichaam van cellulaire slijmschimmels bestaande uit steel en sporenmassa.

SOVON SOVON Vogelonderzoek Nederland; één van de PGO's.

spermaduct zaadleider.

spermatangium spermaopslagplaats in inktvissen.

spermatheca opslagplaats voor sperma bij het vrouwtje.

spermatium onbeweeglijke mannelijke voortplantingscel.

spermatofoor spermapakket dat door het mannetje op substraat wordt afgezet waarna het wordt opgenomen door het vrouwtje.

spermatozoïde voortplantingscel met flagellen.

spiculum (mv. **spicula**) klein stekeltje of naaldje.

sporangium (mv. **sporangia**) voortplantingsorgaan waarin sporen worden gevormd; sporen groeien uit tot een meercellig organisme en kunnen haploïd of diploïd zijn; gameten zijn per definitie haploïd en moeten fuseren tot een (diploïde) zygote en die kan dan meercellig uitgroeien.

spore door beschermende laag omgeven (voortplantings)cel die zich tot een individu ontwikkelt zonder eerst te versmelten met een andere cel (bij planten, schimmels en sommige eencelligen). Bij bacteriën spreekt men ook van spore als de bacteriecel zich ingekapseld heeft.

sporocyst ontwikkelingsstadium van bijvoorbeeld Trematoda in de tussengastheer.

sporofyt bij organismen met een levenscyclus met generatiewisseling, de meercellige diploïde generatie die door reductiedeling (meiose) haploïde sporen produceert.

stamboom grafische weergave van de verwantschap van verschillende soortgroepen.

standvlinder vlinder die zich voortplant in een bepaald gebied.

statoblast stevig schijfvormig ruststadium van Ectoprocta.

statospore intern gevormde spore als ruststadium.

steekboor apparaat waarbij een standaardhoeveelheid grond gepakt kan worden, waarna grondanalyse kan plaatsvinden.

sterigmen steeltjes waarop sporen worden gevormd (bij Fungi: Basidiomycota).

sterniet buikplaatje van het achterlijf (bij insecten).

stigma oogvlek.

stolon horizontale verbindingen tussen organismen: bij planten kruipende stengels, afleggers, kruipstengels bij kolonievormende zeedieren.

stratigrafie het duiden van gesteenten, het vaststellen van hun eigenschappen en van hun onderlinge relaties in ruimte en tijd; studie van de volgorde van opeenvolgende gesteentelagen (stratificatie), met als doel aardlagen te dateren en beschrijven.

stridulatie geluidsproductie door het over elkaar wrijven van lichaamsdelen.

strobila uit geledingen (segmenten) bestaand lichaam van Cestoda.

stuifmeel microgametofyt in microsporewand.

stylostoom buisvormige structuur van larven van watermijten, waarmee lichaamssappen uit de gastheer gezogen worden.

stylus (mv. **styli**) uitsteeksel.

subapicaal vlak onder de top.

subfossiel geconserveerde resten of afdrukken van organismen, van minder dan 10.000 jaar oud.

subimago onvolwassen gevleugeld stadium dat nog eenmaal vervelt tot imago (bij haften).

sublitoraal gebied onder de laagste waterlijn, dat nooit droogvalt.

substraat oppervlak waarop dieren en planten leven.

successie het in de tijd veranderen van de soortensamenstelling.

sulcus longitudinale groeve.

suspensievoeder organisme dat voedsel uit het water filtert (= filtervoeder).

symbiont een soort die samenleeft met een andere soort.

symbiose samenleven van soorten.

tars voetleedje (bij insecten).

taxon (mv. **taxa**) formeel benoemde taxonomische eenheid, oftewel een groep organismen die een te onderscheiden eenheid vormen, bijvoorbeeld een soort.

taxonoom wetenschapper die soorten benoemt en indeelt ten opzichte van andere soorten.

telson staart, ongepaard achterlijfsuiteinde van geleedpotige.

tergiet rugplaatje van het achterlijf (bij insecten).

terrestrisch op het land levend.

tertiaire endosymbiose endosymbiose van een eukaryote, fotosynthetiserende cel met een chloroplast van secundair endosymbiotische oorsprong; veelal daarbij de plaats innemend van de oorspronkelijke chloroplast.

testa huisje.

tetraploïd een cel waarvan de celkern van elk chromosoom er vier bevat.

tetraspore elk van de aseksuele algensporen die in groepen van vier worden geproduceerd in een tetrasporangium.

thallus ongedifferentieerd plantaardig lichaam.

thelytokie ongeslachtelijke voortplanting met alleen vrouwtjes.

thorax borststuk.

tonnetje overlevingsstadium van terrestrische Tardigrada (zie ook anhydrobiose en cryptobiotische overleving).

tornaria planktonische larve van bijvoorbeeld Enteropneusta.

torsie draaiing.

tracheën buisvormig ademhalingsstelsel van insecten en duizendpootachtigen.

transecttelling looproute waarlangs bepaalde organismen worden geteld.

trichaal al dan niet vertakte draadvormige alg, door celdelingen in één richting.

trichogyn draadvormige uitgroei van een vrouwelijk gametangium waarlangs de mannelijke kernen kunnen binnendringen.

triploïd een cel waarvan de celkern van elk chromosoom er drie bevat.

tritonimf vierde ontwikkelingsstadium van mijten met acht poten.

triunguline larve vrijlevend beweeglijk larvestadium van parasitaire soorten (zoals waaivleugeligen en oliekevers).

trochophora-stadium ontwikkelingsstadium van bijvoorbeeld ringwormen en weekdieren.

trofie voeding (meestal verstaat men hieronder de voeding van primaire producenten (algen, planten) met nutriënten als stikstof, fosfor of silicium).

trofieniveau groep organismen met eenzelfde positie in een voedselweb (bv. alle primaire producenten of alle reducenten).

trofont adulte actieve, beweeglijke eetstadium in de levenscyclus van bepaalde protozoa.

tropho ander woord voor complexe monddelen bij sommige groepen dieren.

tuber vegetatieve diaspore die zorgt voor de ongeslachtelijke voortplanting (bij mossen).

Tullgren-bodemextractie scheidingsmethode waarbij kleine bodemongewervelden d.m.v. een warmte-droogtegradiënt uit de bodem worden gedreven.

tussengastheer gastheer waarop een parasiet als larve leeft alvorens op een andere gastheer geslachtsrijp te worden.

twaalfmijlszone strook van 12 mijl vanaf de kust die als territoriaal water van Nederland geldt.

weehuizig op een plant zitten of vrouwelijke of mannelijke geslachtsorganen.

tweslachtig organisme met vrouwelijke en mannelijke geslachtskenmerken; ook hermafrodit genoemd.

typelocatie plaats waar het holotype van een organisme is gevonden.

uitwendige bevruchting samensmelting zaadcel en eicel vindt plaats buiten het lichaam van het vrouwtje.

uniloculair eenhokkig.

univoltien levenscyclus met één generatie per jaar.

uropode meestal waaivormig aanhangsel van laatste achterlijfssegment van kreeftachtigen.

uterus baarmoeder.

vector dier of plant dat drager is van pathogenen die overgedragen kunnen worden op andere soorten.

vegetatief ongeslachtelijk (bij planten).

veliger vrijlevend larvestadium, overgangsvorm tussen trochophoralarve en adult (bij Mollusca).

verslepen onbewust transporteren van dieren en planten.

vesikel opslagorgaan voor koolhydraten van arbusculaire mycorrhiza.

vijl onderdeel van geluidsapparaat bij sprinkhanen.

vivipaar levendbarend; eieren komen in het vrouwtje uit en de jonge dieren worden gebaard.

VOFF Stichting VeldOnderzoek Nederland; het samenwerkingsverband van de tien PGO's.

vrijlevend niet strikt gebonden aan een ander organisme of substraat.

vruchtlichaam het gedeelte van een schimmel, dat de voortplantingsorganen bevat, bij de macrofungi de paddenstoel of zwam.

waardplant de plant waar dieren zich mee voeden: voedselplant.

warmbloedig dieren die hun lichaamstemperatuur zelf constant houden, onafhankelijk van de buitentemperatuur.

wespentaille insnoering in het achterlijf van veel vliesvleugeligen.

wortelstok ondergrondse stengel, die zorgt voor de vegetatieve voortplanting; ook wel rhizoom genoemd.

xyleem vasculaire plantenweefsel bestaande uit houtvaten en geassocieerde elementen in het geleidingsweefsel dat functioneert voor het watertransport (met de daarin opgeloste stoffen).

zegen een staand net waarmee vissen bij elkaar worden gedreven.

zoïde individu in een kolonie Ectoprocta.

zoöplankton dierlijke kleine organismen zwevend in de waterkolom. Hieronder vallen veel eencelligen, kleine kreeftachtigen en larvale stadia van veel groepen.

zoöspore beweeglijke (flagellate) spore.

zuigbuis methode waarmee kleine dieren opgezogen kunnen worden in een verzamelbuis.

zustergroep fylogenetisch meest nauw verwante groep.

zygospore spore die resistent is tegen koude en droge omstandigheden.

zygote bevruchte eicel.

